

Afdalen in Mao's inferno

De geschiedenis van een kunstmatige hongersnood

Tussen 1958 en 1962 werd China getroffen door de grootste hongersnood uit de geschiedenis.

Tijdens deze ramp, die geheel door mensenhanden werd veroorzaakt, kwamen meer dan 45 miljoen mensen om het leven. Frank Dikötter heeft er een aangrijpend boek over geschreven.

Ger van der Drift is
redacteur van Kleio

China, 21 oktober 2011. In de stad Foshan wordt een peuter van drie jaar tot tweemaal toe door bestelbusjes overreden. In de drukke straat waarin het ongeluk plaatsvindt, neemt niemand de moeite zich over het arme kind te ontfermen. Ze zou een paar dagen later in het ziekenhuis aan haar verwondingen bezwijken. De beelden gaan uiteraard de hele wereld over (blijkbaar hadden de omstanders wel de tijd het incident

'In 1958 lanceert partijvoorzitter Mao Zedong het ambitieuze plan om binnen vijftien jaar de Engelse economie voorbij te streven.'

met hun telefoontjes te filmen) en maken in China zelf via Weibo (de Chinese twitter) een fundamentele discussie los: wat is er gebeurd dat we zo diep zijn gezonken? Wellicht dat de Nederlands-Zwitserse historicus en sinoloog Frank Dikötter een helpende hand kan bieden bij het beantwoorden van deze existentiële vraag.

Volkscommunes

Zijn laatste boek, *Mao's massamoord*, behandelt een van de luguberste perioden uit de recente Chinese geschiedenis (en waarschijnlijk uit de gehele Chinese geschiedenis), namelijk de 'Grote Sprong Voorwaarts' (GSV). In 1958 lanceert

partijvoorzitter Mao Zedong het ambitieuze plan om binnen vijftien jaar de Engelse economie voorbij te streven. Vanaf 1949 had China sterk op zijn communistische broer de Sovjet-Unie geleund (de zogenaamde 'Russische weg'), maar eind jaren vijftig was Mao de bedilzucht, het paternalisme en de vaak daarmee samengaannde spotzucht van de Russen helemaal zat. Hij zegde hun de wacht aan en besloot dat China op eigen benen moest kunnen staan. Weliswaar beschikte het land nauwelijks over financiële reserves, maar wel over een, naar zijn mening, onuitputtelijke bron van menselijk kapitaal. Dat levende kapitaal, voornamelijk bestaande uit boeren, zou twee vliegen in één klap moeten slaan: een verhoging van de voedselproductie enerzijds en van de staalproductie anderzijds. Het vehikel daarvoor werden de *volkscommunes*; reusachtige productiecentra, die de naam van boerderij of kolchoz niet meer verdienden omdat de boeren naast hun oogst in kleine, zelf gebouwde hoog-oventjes, de gewenste hoeveelheid metaal moesten voortbrengen. Om de productie zo efficiënt mogelijk te laten verlopen, werd in elke commune het privéleven bijna geheel afgeschaft: mannen, vrouwen en kinderen leefden nagenoeg gescheiden van elkaar. Elke commune kreeg voor het toezicht en

het handhaven van de orde, een eigen milizie die bovendien ook, zonodig, straffen uitdeelde. Vandaar dat al snel het juridische systeem in China, inclusief het ministerie van justitie, kon worden afgeschaft. De Chinese boeren waren vanaf dat moment vogelvrij. En dat hebben ze geweten...

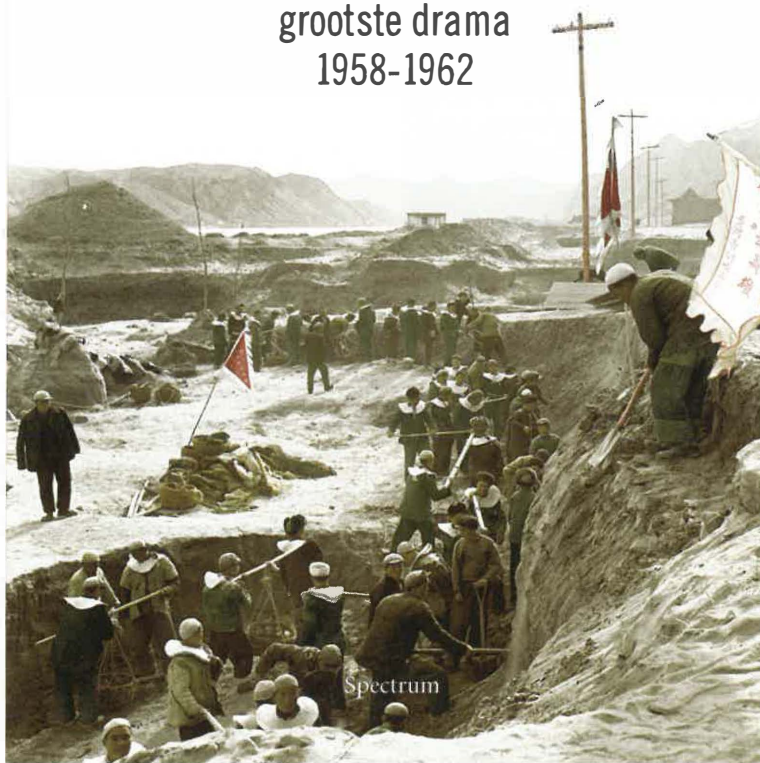
Waardeloos roest

Daarna werd China vier jaar lang geregeerd door volstrekte waanzin. En dat mag de lezer letterlijk nemen, want geen experiment was Mao te dol. Het begon al met de primitieve oventjes die uiteindelijk een enorme hoeveelheid onbruikbare, dus waardeloze, roest opleverden. In dit verband legt Dikötter nog maar eens uit dat in de communistische wereld staal niet zomaar een soortnaam was. Staal stond voor vooruitgang (niet voor niets koos Jozef Djoegasjvili voor de schuilnaam Stalin – al heb ik ook andere verklaringen voor die keuze gelezen) en de mate van moderniteit van een land werd dan ook afgemeten aan de hoeveelheid die men van dat metaal produceerde. Toen de communes niet aan de verwachtingen voldeden, werden de bewoners gedwongen alles wat maar in de buurt van die magische stof kwam in de ovens te gooien, tot aan het keukengerei toe. En de milities braken hele huizen af om

FRANK DIKÖTTER

MAO'S MASSAMOORD

De geschiedenis van China's
grootste drama
1958-1962

te contoleren of er niets werd achtergehouden. Zo ja, dan werden de bewoners, ongeacht leeftijd of geslacht, ter plaatse afgeranseld, vaak totdat de dood erop volgde. En zo kon het gebeuren dat vrouwen die sokken te repareren hadden, vaak de hele dag in de rij moesten staan om de laatst overgebleven naald in de commune te kunnen lenen. Maar om de streefcijfers te kunnen halen gingen naast naalden ook bijna alle landwerktuigen het vuur in. Was dat al niet handig, boeren werden ook nog gedwongen nieuwe landbouwmethoden toe te passen, zoals diep ploegen en dicht op elkaar planten. Zelfs de krankzinnige theorieën van de Rus Lysenko werden weer uit de koelkast gehaald. Zo was men ervan overtuigd dat de vleesproductie kon worden verhoogd door varkens te kruisen met stieren. Het schijnt niet helemaal gelukt te zijn.

Kannibalisme

Voor de arme boeren werd het een uitputtingsslag. Was het gelijktijdig werken aan de voedsel- en staalproductie al slavenarbeid, vaak kwam daar de bouw van enorme irrigatiewerken (uiteraard bijna alle volslagen mislukkingen) nog bij. Vele dagen dag en nacht werken was al snel geen uitzondering meer. En dat voor een hoeveelheid eten die vaak ver onder het bestaansniveau lag. Dat zat zo: op de verschillende partijniveaus en ook per regio werden de streefcijfers steeds hoger opgeschroefd. Maar voor de machthebbers in Beijing golden die streefcijfers als de werkelijk behaalde hoeveelheden. En op grond van deze cijfers werd bepaald wat elke commune moest afdragen. Het gevolg was dat de aanslagen vaak konden oplopen tot 90 procent van de reële oogst (en soms nog meer).

En zo ontstond de grootste hongersnood uit de menselijke geschiedenis. Mensen aten de rieten bedekking van hun huizen, de kalk van de muren, de aarde uit de tuinen en uiteindelijk sloegen zij de hand aan elkaar en vervielen zij tot regelrecht kannibalisme. Aanvankelijk werden lijken opgegraven ter consumptie, maar al snel was dat niet meer genoeg en werden kinderen en later ook volwassenen vermoord en opgegeten. De perfiditeit van het systeem werd nog verergerd door het feit dat het weinige eten dat er was werd gedistribueerd via de centrale kantines. En hier gold de regel dat wie niet werkte, ook geen eten kreeg. In de praktijk had dat tot gevolg dat alleen de sterksten wat kregen en de zwakkeren (bejaarden, zieken, kinderen) in een uitzichtloze spiraal terechtkwamen. Volgens de auteur was dit een slinkse manier om van improductieve 'lijntrekkers' af te komen. In het laatste hoofdstuk legt Dikötter omstandig maar geloofwaardig uit dat in de vier jaar dat de GSV duurde (van 1958 tot 1962) tussen de 43 en 47 miljoen mensen om het leven zijn gekomen. En hij noemt dat nog een voorlopige, conservatieve schatting. Een

'Vrouwen die sokken te repareren hadden, moesten vaak de hele dag in de rij staan om de laatst overgebleven naald in de commune te kunnen lenen'

minimum. Hij voorspelt dat wanneer ooit alle archieven beschikbaar zullen zijn voor historisch-demografisch onderzoek, het uiteindelijke getal de zestig miljoen te boven zal gaan.

Dumping

Ondertussen zag de partijleiding er geen been in om grote hoeveelheden onmisbaar en kostbaar voedsel te exporteren naar het buitenland, ►

Frank Dikötter,
Mao's massamoord.
De geschiedenis
van China's meest
vernietigende cata-
strofe, 1958-1962
(Spectrum: Houten/
Antwerpen 2011)
496 blz. € 29,90

Mao werd tijdens de Grote Sprong Voorwaarts steeds dikker.

vaak tegen dumprijzen. Daarmee wilde zij aantonen dat de vooruitgang zo snel was gegaan dat China al in staat was om zijn bevolking tegen zeer lage kosten te voeden en dan ook nog eens grote hoeveelheden graan over had. Verleid door de gefingeerde productiecijfers werden ten bate van de industriële ontplooiing grote bestellingen gedaan in het buitenland, bestellingen die, eenmaal gearriveerd, niet of heel ondoordacht werden gebruikt of lagen te verkommeren in havens of op verlaten spoorwegemplacementen. Derdewereldlanden kregen bij wijze van propaganda en als vriendendienst gratis voedselprogramma's opgedrongen en ook de communistische broederlanden werden niet vergeten. Vanaf 1960 werd in de DDR rijst volksvoedsel nummer één. Mao, die gedurende de GSV steeds dikker werd, raadde de Chinese boeren aan vijf keer zoveel te gaan eten, en als dat niet wilde lukken, dan maar een derde van het land braak te laten liggen. De Chinese regering houdt overi-

'De partijleiding zag er geen been in om grote hoeveelheden onmisbaar en kostbaar voedsel te exporteren naar het buitenland, vaak tegen dumprijzen'

gens tot nu toe vol dat voorzover er sprake is geweest van hongersnood dat te wijten is aan klimatologische omstandigheden en vooral aan de eis van de Sovjet-Unie dat de leningen uit de periode van de 'Russische Weg' zo snel mogelijk moesten worden terugbetaald. Dikötter weet overtuigend aan te tonen dat van een dergelijke eis van de kant van de USSR nooit sprake is geweest. De auteur is er tevens geheel van overtuigd dat de partijleiding altijd, of in ieder geval heel snel, op de hoogte is geweest van de ramp die, door hun schuld, aan het land werd

voltrokken. Kenmerkend daarvoor was Mao's uitspraak dat, wanneer er überhaupt sprake van honger zou zijn, het maar beter was dat de helft van de Chinese bevolking zou sterven, zodat de andere helft zijn buikje rond kon eten.

Excessief geweld

Een gedeelte van de schokkende sterftcijfers die het boek levert, moet gezocht worden in het onvoorstelbare geweld waarmee de GSV gepaard ging. Want hoe hoog het uiteindelijke getal ook zal uitkomen, meer dan drie miljoen Chinezen zijn in de vier jaar dat het land afdaalde in de hel, gewoonweg doodgeknuppeld of doodgegemarteld. En wat daarbij opvalt, en hier zijn we dan beland bij de mogelijke verklaringsgronden voor het verkeersongeluk in Foshan, is dat al dat geweld zich in het openbaar afspeelde. Vanzelfsprekend trekt Dikötter de vergelijking met het Rusland van Stalin en het Duitsland van Hitler. Maar er is wel een kardinaal verschil; de terreur in beide laatstgenoemde landen speelde zich vooral af in het verborgene. Natuurlijk kennen wij de gewelddadigheden op straat van de SA en SS (*Kristalnacht, Nacht van de Lange Messen*) maar de wreedheden die zich in China voordeden hadden toch een ander karakter. Het afsnijden van neuzen, lippen, borsten

en oren, het uitsteken van ogen, het ophangen van vrouwen aan hun haren, het verdrinken in vaten excrementen, het doodslaan met rubber slangen: het gebeurde allemaal in het openbaar en – zo lijkt het wel – met een vanzelfsprekende gemakkelijheid. De dood was overal en vernedering zijn trouwe compagnon. Dikötter noemt de GSV dan ook een moreel keerpunt in de moderne Chinese geschiedenis en een generale oefening voor de Culturele Revolutie die een paar jaar later zou volgen en dezelfde gewelddadigheid zou vertonen, zij het op kleinere schaal. Het was ook tijdens deze 'revolutie' dat Mao zou afrekenen met degenen, zoals Liu Shaoqi, die het gewaagd hadden de GSV te bekritisieren en er een eind aan te maken. Het staatshoofd zou op Mao's bevel een gruwelijke dood sterven.

Dikötter heeft herculeswerk verricht. Dankzij zijn onbelemmerde toegang tot de partijarchieven op lokaal niveau (de centrale partijarchieven blijven nog gesloten) heeft hij een schat aan gegevens naar boven weten te halen. Hij ontdekte bovendien dat er in de plaatselijke archieven veel afschriften zijn te vinden van documenten die in Beijing nog geheim worden gehouden. En met al die gegevens heeft hij een mooi en meeslepend boek geschreven.

Er is naar mijn idee echter één bezwaar: het boek is ingedeeld naar hoofdstukken en paragrafen die alle een aspect van de GSV en de daarmee samenhangende ellende belichten (zoals: 'kinderen', 'vrouwen', 'bejaarden', 'ziekten', 'kannibalisme' enz.). En vooral in de tweede helft van het boek heeft hij de neiging om zo'n thema dermate overvloedig van schokkende voorbeelden te voorzien, dat het je soms allemaal wat te veel wordt. ■